

GEOSTRATEGIJA SREDOZEMLJA U VRIJEME HLADNOG RATA I. – do 1989/1990-ih godina

RADOVAN PAVIĆ

Razdoblje europskih odnosa između 1946. i početka 1990-ih godina posve je u znaku naglašene dvostranosti: s jedne strane, sve je opterećeno odnosima sigurnosti/nesigurnosti, koji su zapravo najvažniji životni okvir i tada jedina mjera stvarima, a s druge strane – iz toga slijedi i prirodna posljedica, a to je: bitna uključenost Europe/Sredozemlja u globalne geostrateške odnose Istoka i Zapada.

A što se tiče samo Sredozemlja – ti su odnosi zaista vrlo složeni i po mnogome jedinstveni u svijetu – radi se u tome i o naslijeđu (kršćanstvo i islam, kolonijalne matice i kolonije, regionalni imperijalizmi), ali i novijem dobu: na Sredozemlju su participirali i NATO i Varšavski ugovor, i Kina, i nesvrstani, važne su bile i bitne promjene savezništava (Jugoslavija, Albanija), dodir razvijenih i nerazvijenih – a sve je to više nego prikladna osnovica za nerazumijevanje, napetosti i sukobe, pogotovo ako se tome dodaju još tri činjenice: na Sredozemlju traje jedan od najdužih međunarodnih sukoba uopće (onaj izraelsko-palestinski), na Sredozemlju je u

najnovije doba došlo do raspada pojedinih država (Jugoslavija, ranije i Cipar – 1974.), i najzad – u pojedinim državama rezultati demokratskih izbora ne moraju uvijek biti ono što se u svijetu smatra demokratskim dostignućem (Alžir).

SREDOZEMLJE I OPĆI GLOBALNI GEOSTRATEŠKI ODNOSI

Geostrateške, ali i šire opće društvene prilike u svijetu, a time i uključno na Sredozemlju treba promatrati u tri različita razdoblja:

I. Uzimajući u obzir odnose od druge polovice 19. st. pa sve do drugog svjetskog

rata – u globalnim zbivanjima dominira Zapad: u okviru Zapada su važne države, a kolonijalizam je jedan od najvažnijih vidova međunarodnih odnosa, ali važne su i dvije uključenosti: **prvo**, unutar samog Zapada, sve su izrazitije suprotnosti, ujedinjena Njemačka počinje osjećati probleme u svezi demografskog prirasta, dakle posljedično i Lebensrauma za čije se ona osvajanje postupno priprema, između ostalog i razvojem geopolitike, koja je u funkciji osvajalaštva. I, **drugo** – SSSR još nije velevlast, iako se znatno razvija (dok Kina, dakako, još ne postoji kao svjetski čimbenik). U tom razdoblju Mediteran još nije u globalnoj igri, iako postaje britansko/francusko/talijansko kolonijalno područje, međutim, tim vidom Mediteran još ne ulazi u globalne odnose osim u smislu da postaje glavni britanski pristup Indiji, dok se globalna geostrategija formira tek od kraja 19. i početka 20. st. (A. T. Mahan, 1840.-1914., kao ideolog pomorske i H. Mackinder, 1861.-1947., kao ideolog kopnene moći, kao i G. Douhet, 1869. – 1930., ideolog zrakoplovne moći, čemu treba dodati i A. Hitlera, 1889.-1945., kao ideologa moderne doktrine o Lebensraumu, iako je praktična primjena te doktrine mnogo starija (od doba kolonijalizma) i bez mnogo buke stalno i primjenjivana od strane i zapadnih velikih sila, ali i od strane Rusije). U svemu tome Mediteran još nije akter u igri odnosa između Zapada i Istoka.

II. U drugom razdoblju, tj. poslije Drugog svjetskog rata, nakon relativno kratkog pragmatičnog savezništva (zbog nacizma), sukob Zapada i Istoka se maksimalizira, SSSR postaje velevlast sa snažnom raketno-kozmičkom i relativno snažnom pomorskom sastavnicom, globalna geostrategija je u punom zamahu, dok Mediteran definitivno ulazi u globalne odnose, i to na

naglašeni način (tj. uz prisutnost američke VI. flote i sovjetske Eskadre). Kina je na putu da postane velevlast, a preko Albanije (albansko-kineska faza 1961-78.) ulazi i u Sredozemlje.

III. Međutim, prilike se u tom najnovijem razdoblju bitno mijenjaju: prestaje hladni rat (početkom 1990-ih godina), što znači da globalna geostrategija očito gubi globalno značenje, pogotovo u uvjetima u kojima raketno/kozmičko/nuklearni obračun više nije moguć, čega svi postaju svjesni (ideja: MAD – Mutual Assured Destruction). Ali, prilike se ipak ne pojednostavljaju u potpunosti. Javlja se Kina kao nova gospodarska velevlast, na otvorenom Sredozemlju Rusija je uvelike potisnuta, kao i sa Balkana, ali se obnavlja borba za njezinu ponovnu prisutnost. Umjesto globalno-geostrateških sučeljavaanja, sve je jača borba za *interesna područja kao potencijalna tržišta*, što se 2008. godine maksimalizira i jasno izražava francuskim prijedlogom o Mediteranskoj uniji, što je, nakon antičkog Rima i Bizanta, prvi pokušaj ostvarivanja nekog sredozemnog jedinstva i cjelovitosti. Sve je jači gospodarski prodor Kine (općenito na Zapad, a to znači i na Sredozemlje). Vojna prisutnost (unatoč širenja NATO-a), više zapravo nije toliko važna, i to zbog više razloga:

- globalna geostrategija više nema značenja kao nekada,
- samo Sredozemlje kao lokacija za vojnu moć više nije toliko važno, jer se s raketnom moći može djelovati i iz vrlo dalekog zaleđa,
- Ruska Federacija – iako je zainteresirana za obnovu moći i za prisutnost na Sredozemlju, ipak je više zaokupljena time da podvrgne, tj. ne izgubi utjecaj na područjima svog „bliskog inozemstva“ (u to se ubraja i Gruzija, dakle, i dio Mediterana).

- NATO, iako je (uz izuzetak Gruzije i dijela obale Ruske Federacije) ostvario maksimalnu dominaciju na Sredozemlju – ipak više nema toliko neposredne europske geostrateške zadatke (u kojima su BiH, Kosovo i Makedonija posebni problem), ali – sve je to (relativno) nevažno u usporedbi s azijskim Balkanom (i Pakistanom).

- Sredozemlje ulazi u okvir novih opasnosti – to je mogućnost iranske raketno-nuklearne ugroze.

- zatim, javljaju se novi problemi u okviru imigracijskog pritiska iz Afrike prema europskom Sredozemlju, čemu bitno pridonose ne samo društveni uzroci nego i klimatski čimbenici (voda/suša).

- isto tako, problem je na Sredozemlju pojavljivanje novih zastrašujućih milijunskih masa pučanstva (Egipat preko 60 milijuna, ali praktički uz uvijek istu životnu osnovicu, Alžir - preko 30 milijuna, Turska - oko 70 milijuna, a to ne može ostati bez posljedica). I najzad,

- neke mediteranske države (Hrvatska) u dugoročnom smislu očekuje smjena stanovništva. Broj stanovništva u Hrvatskoj opada zbog negativne prirodne promjene, dio se, također, iseljuje zbog boljih životnih mogućnosti, a Hrvatska se, s druge strane, popunjava viškovima stanovništva s Balkana. Sve navedeno bitni su problemi Sredozemlja koji će se intenzivirati.

GEOSTRATEGIJA SREDOZEMLJA - OPĆE POSTAVKE

Prva je takva postavka činjenica da veliki dijelovi Sredozemlja (dakle, akvatoriji izvan nacionalne jurisdikcije od 12 nm teritorijalnog mora) predstavljaju otvorene/slobodne/međunarodne vode koje koriste svima i nad kojima nitko ne može proglasiti suverenitet, a to su prilike kakvih nema na kopnu.

Europsko Sredozemlje, ali i čitavo Sredozemlje uopće, zaista je geostrateški vrlo specifičan prostor, pogotovo ako se ima u vidu doba hladnog rata. Naime, to je doba ujedno i najdramatičnije razdoblje onih odnosa koji su se konačno uspostavili i definirali između Istoka i Zapada, što je nosilo mogućnost velikih opasnosti.

Kako bismo bolje razumjeli čitav kompleks geostrateških pitanja, treba uvodno naročito naglasiti:

- već prije hladnog rata i za vrijeme njegovog trajanja, Sredozemlje je definitivno podijeljeno u odnosu na sva životna pitanja i životne sadržaje.

- Sredozemlje je dugo vremena bilo u okviru interesa sila izvan samog akvatorija, i to izrazito onih uspješnih interesa (V. Britanija). Oni drugi interesi (Rusija/SSSR) bili su isto tako izraženi, ali ne toliko uspješni. I sve je to dobra i prikladna osnovica za različita sukobljavanja. I konačno,

- u samom hladnom ratu problem odnosa Zapada i Istoka maksimalizirali su se u negativnom smislu, dakle, ne na neki umjereni i ublaženi način, nego onako kako je to prikladno statusu velevlasti u borbi za globalnu dominaciju.

Potencijalni sukob kao osnovica odnosa. Budući da je Sredozemlje dio Rimlanda – svaki je govor o mogućnosti sukoba mahaničkih i mackinderovskih sila neophodan i više nego primjeren. Ali, pri tome treba upozoriti na dvije različite vrste sukoba:

- riječ mora biti o pravim rimlandskim sukobima, i

- treba uočiti sukobe koji su samo locirani u Rimlandu, koji se, dakle, tu odvijaju, ali ništa više od toga.

Pravi rimlandski sukobi su oni koji u sebi impliciraju HR-doktrinu, tj. oni koji su u nje-

zinom kontekstu, što znači: oni privlače interese heartlandskih i mahanističkih sila koje tu imaju neke interese i žele ostvariti bilo izravnu, bilo neizravnu prisutnost i savezništva. Pri tome nisu toliko važne same određene države, nego je važno ono što se preko njih postiže u globalnim odnosima.

Kao primjer takvih sukoba može se navesti međukorejski rat, vijetnamski rat, Berlinska kriza i sl., a sve sa saveznicima sa Zapada i Istoka što se sve onda definira kao prave rimlandske sukobe.

Za razliku – „*sukobi u Rimlandu*“ su oni koji nisu u kontekstu odnosa globalnih velvlasti, nego se tiču sukoba među državama unutar samog Rimlanda (ili unutar pojedinih država u obliku građanskih ratova), u toj su zoni glavni i neprijatelji i saveznici, dok globalno-geostrateški kontekst može izostati. Ti su sukobi, dakle, prvenstveno izvan HR-konteksta, iako se pokušaji određenih utjecaja i interesa ne mogu isključiti. Kao primjere treba navesti ciparski problem, zatim izraelsko-palestinski sukob, kašmirski problem, rat na Šri Lanki, itd.

Ako ta pitanja, međutim, svedemo samo na mediteranske razmjere, onda treba dodati još nešto, tj. treba razlikovati isto tako prave *mediteranske sukobe i probleme od sukoba i problema na Mediteranu*. Oni prvi su zaista vezani uz određene akvatorije, dok su drugi tek locirani u tom prostoru. Među prve treba ubrojiti grčko-turski sukob na Egejskom moru, zatim hrvatsko-slovensku granicu na moru, hrvatski ZERP, luku Ploče, pelješki most... A kao primjer ovih drugih problema navodimo već spomenuti Cipar, zatim problem islamizacije u Alžiru, pitanje voda u odnosima Izraela i Sirije... Sve su to sukobi na Mediteranu, ali ne i mediteranski sukobi.

Vojno značenje Sredozemlja. Svaki govor o geostrategiji Sredozemlja nužno implicira isticanje njegove važnosti u vojnoj povijesti, kada su pojedini vojni obračuni imali veliko ili čak odlučujuće vojno, ali i šire društveno značenje. Zato ćemo ovdje barem nabrojiti neke slučajeve: bitka kod otoka Salamine u Egejskom zaljevu kod Pirejea (pobjeda Grka 480. god. pr. Kr. nad perzijskom flotom), bitka kod Akcija (na ulazu u Amvrakijski zaljev u Jonskom moru), u jednom unutrašnjem rimskom sukobu, 31. god. pr. Kr., zatim, bitka kod Lepanta (Navpaktos) između Patraskog i Korintskog zaljeva 1571. god. kada je od kršćana poražena osmanska flota. Godine 1770. Rusi su teško porazili osmansku flotu kod Češme (naselje na turskoj egejskoj obali blizu otoka Hios) kada Rusija prvi puta šalje baltičku flotu izvan matičnih voda (sjetimo se, to je još doba jedrenjaka!), 1805. god Englezi su kod Trafalgara porazili francusko-španjolsku flotu (Trafalgar, istina, nije na Sredozemlju, nego na španjolskoj obali zapadnije od Gibraltara, ali je ta bitka očito u mediteranskom kontekstu), godine 1853. Rusi su teško porazili osmansku flotu kod Sinopa na crnomorskoj obali Turske, itd., itd...

Sredozemlje i Rimland – ovaj je akvatorij bitan i vrlo karakterističan dio Rimlanda. To je relativno mali prostor pri čemu su važnije male udaljenosti duž meridijana, a manje važne udaljenosti duž paralela. Ova relativna prostorna ograničenost imala je bitno značenje u počecima pomorstva, a u 19. i 20. st. relativno male udaljenosti između sjevernih i južnih obala imale su bitnog značenja u kolonijalnim osvajanjima. I zatim - u najnovije doba, tj. u doba hladnog rata, kao da je došlo do **sažimanja prostora**: naime, prirodne dimenzije su ostale iste, ali su tehničke mogućnosti savladavanja prosto-

ra i njegove kontrole bitno povećane, zbog čega izgleda kao da je prostor postao „manji“, a ta je činjenica geostrateški izuzetno važna. Najbolje se to vidi po tome što u modernim prilikama na Sredozemlju ne postoje potrebe za nosačima zrakoplova, jer zrakoplovstvo ili raketni arsenal lociran na kopnu može riješiti sve taktičke i strateške zadatke na Sredozemlju i bez nosača zrakoplova.

U regionalnim problemima Mediteran privlači suprotstavljena savezništa (primjerice NATO i SAD spram Hrvatske i Kosova, Ruska Federacija spram Srbije).

Sredozemni je Rimland dodirni prostor u Europe i Afrike i Azije, dok je ostali Rimland (istočnije od Sueskog kanala i Pravog Levanta) dijelom afrički, ali inače u cijelosti samo azijski Rimland.

Važna je činjenica da postoje i neke prirodoslovne specifičnosti: Sredozemlje, naime, predstavlja, najizrazitiji akvatorijski (mahanistički) prostor u samom Rimlandu (sve tamo od Gibraltara do obala Gruzije, čime se ujedno ostvaruje i dodir s političkim Heartlandom). Istina, Crveno more i Perzijski zaljev¹ također su akvatorijski prodori između oceana i euroazijskog kopna, ali sve to ipak nipošto nije usporedivo s akvatorijskim prodorom Sredozemlja u samom Rimlandu prema euroazijskoj kopnenoj masi. Međutim, to nije sva specifičnost europskih prilika, jer sličan takav akvatorijski prodor postoji i u slučaju Baltika i Finskog zaljeva, gdje je izravni dodir s političkim Heartlandom također ostvaren.

RJEČNIK

azijski Balkan – teritorij nekadašnjih pet sovjetskih republika u dijelu centralne Azije, čemu treba dodati još i Afganistan i Iran. Taj geopolitički prostor danas ima neke izrazite balkanske osobine, koje posve opravdavaju naziv *azijski Balkan*.

blisko inozemstvo – politički i geopolitički pojam nastao nakon raspada SSSR-a 1980-ih/90-ih godina, a odnosi se na sve one bivše sovjetske republike izvan Rusije (Ruske Federacije) koje su postale nove države i za koje Ruska Federacija danas smatra da su njezino prirodno interesno područje iz kojeg moraju biti isključeni zapadnjački utjecaji i interesi, a u tome pogotovo eventualna pripadnost NATO-u i EU. U pojam bliskog inozemstva ne ulaze tri baltičke republike koje su članice i NATO-a i EU. Pojam „bliskog inozemstva“ jasan je izraz stare/nove politike podjele interesnih područja.

druga obala (tal. – *altra sponda*) – geopolitički pojam kojim se označavaju imperijalističke (kolonijalne) težnje pojedinih jačih središta moći prema nekoj drugoj i bliskoj nasuprotnoj obali u cilju njezinog izravnog teritorijalnog/kolonijalnog osvajanja. Usput treba spomenuti da su kolonije na Sredozemlju bile u skupini onih prekomorskih, ali bližih kolonija za razliku od onih dalekih prekooceanskih kolonija. Međutim, kada su u pitanju ruske kolonije (to je inače naziv koji se ne upotrebljava, iako su one u biti prave kolonije), onda su one u skupini teritorijalno-kontinuiranih kolonija, kakva je, primjerice, bila Gruzija.

¹ Bolje bi bilo: Perzijsko-arapski zaljev

finlandizacija – politički status primjenjen na Finsku poslije Drugog svjetskog rata, po kojem ona nije neutralna zemlja prema uobičajenim kriterijima, ali u isto vrijeme nije dio Istoka, no u svojoj vanjskoj politici ne smije učiniti ništa što bi išlo na štetu tog Istoka, a u korist Zapada, što znači da se ne može smatrati za dio geopolitičkog Zapada.

gestrateška sjena – prostor bilo većih, bilo manjih dimenzija na globusu u kojem nema izravnog i težeg osporavanja i sučeljavanja između Zapada i Istoka, odnosno mahanističkih i mackinderovskih velevlasti.

Heartland, politički – europski dio Rusije koji zapravo već pripada Rimlandu, ali ga se zbog političke jedinstvenosti europske i azijske Rusije pribraja cjelovitom Heartlandu.

Istok – Politički i geopolitički pojam (piše se uvijek s velikim slovom, koji se odnosi na države koje su bile pod utjecajem ili su činile dio sovjetskog/komunističkog svijeta). Pojam se prvenstveno odnosi na dio Europe s istočne strane „željezne zavjese“. *Istok* je često podrugljivi pojam kojim se definiraju različiti stupnjevi nedemokratičnosti, gospodarske neučinkovitosti, siromaštva i zaostalosti.

kolonijalizacija, dekolonijalizacija – proces stvaranja kolonijalnog sustava putem nekog oblika nasilja i teritorijalnih osvajanja kojim se za račun kolonijalne matice podvrgavaju slabiji narodi. Suprotan je proces – dekolonijalizacija koji znači oslobađanje od kolonijalnih odnosa i formiranje novih država u procesu politogeneze (održavotvorenje). U površnom pristupu najčešće su uporabljivi pojmovi *kolonizacija* i *dekolonizacija*, što ima posve drugačije značenje: naime, kolonizacija znači naseljavanje stanovništva, a dekolonizacija njegovo iseljavanje. Istina, proces kolonijalizacije često prati i kolonizacija, a proces dekolonijalizacije može biti praćen i dekolonizacijom.

kolos (kopna) – (grč.-golemi kip), uobičajena metafora za nešto vrlo velikih razmjera, sinonim neke izuzetne moći.

Levijatan (mora) - (hebrejski) – mitološka vodena neman iz Starog zavjeta, neprijatelj čovjeka, sotona, pojam označava neku snažnu i neprijateljsku silu.

mackinderovske sile – naziv prema H. J. Mackinderu (1861. - 1947.), britanskom političkom geografu, rodonačelniku ideje o „srcu zemlje“ (Heartland) prema kojemu kopnena sila utemeljena u euroazijskom Heartlandu ima bitnu ulogu u svjetskoj povijesti, jedan je od njezinih pokretača i naravno je predestiniran da bude svjetska velevlast.

MAD (Mutual Assured Destruction) - Međusobno Zajamčeno Uništenje, vojno-politički pojam kojim se izražava svijest da bi globalni nuklearni obračun bio katastrofa za čitav svijet, a ne samo za Zapad i Istok. Spomenuti MAD² bitno je utjecao na mirnodopske procese u svijetu i prestanak Hladnog rata, barem kada su etablirane velevlasti u pitanju, dok i dalje traje opasnost od neodgovornih režima za koje se pretpostavlja da bi mogli uporabiti nuklearno oružja (Iran?, Sjeverna Koreja).

² zanimljivo da na engleskom znači – lud

mahanističke sile – naziv prema A. T. Mahanu (1840.-1914.), američki pomorski časnik i povjesničar prema kojemu su pomorske sile i pomorska moć odlučujući za dominaciju u globalnim odnosima.

maritimizacija – (lat. maritimus – morski, pomorski, koji se odnosi na more) – to su pojave i procesi u svezi s morem i djelatnostima i ulogom mora u politici i gospodarstvu.

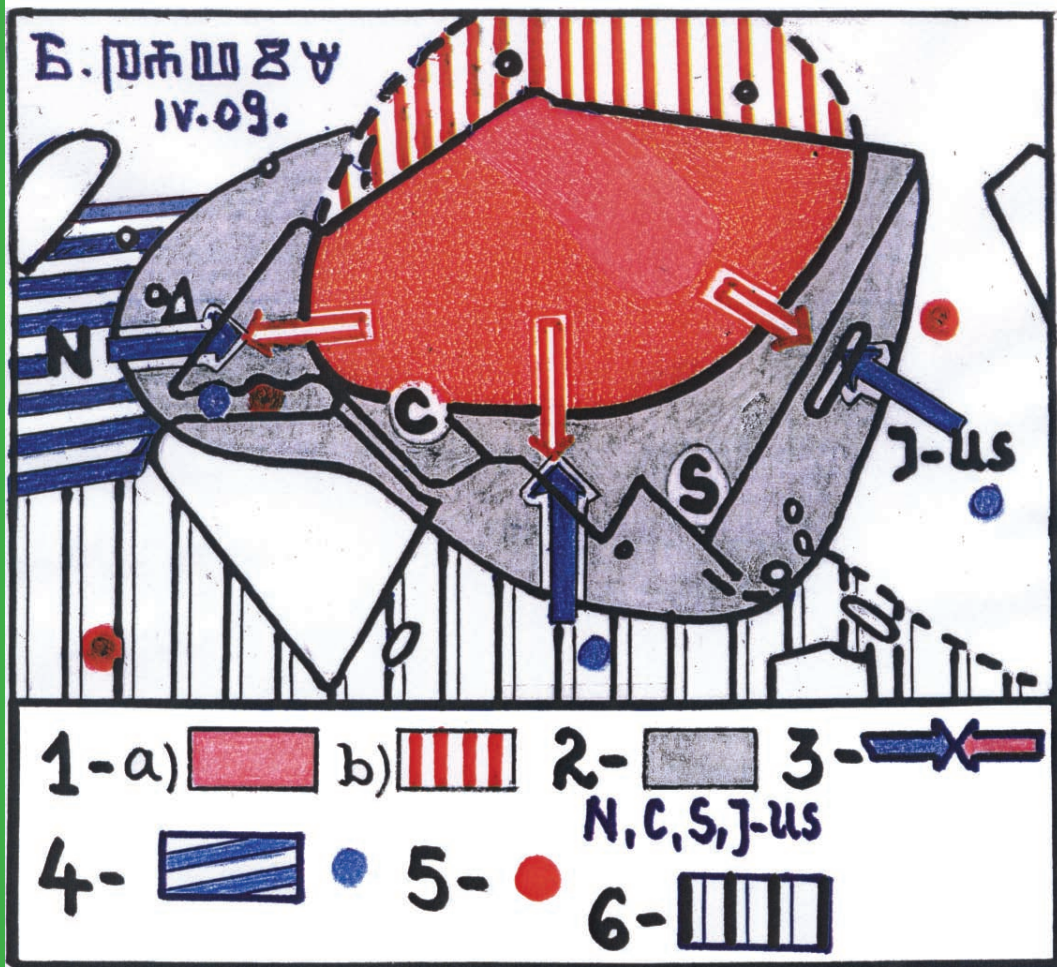
Orijent – (lat. oriens – istok) – pojam koji je prostorno i sadržajno dosta nedefiniran, a odnosi se na dijelove svijeta koji nisu Europa, nisu ni Istok, niti Zapad, nego nose pečat istočnjačkih (prvenstveno islamskih) utjecaja, opći naziv za prostore istočnije od Europe (ali u što ne ulaze Sibir, Kina, Japan, Mongolija i obje Koreje).

politogeneza – održavotvorenje, nastanak novih država kao rezultat različitih oslobodilačkih procesa.

sažimanje prostora – pojam koji ukazuje da se neki prostor (bez obzira na svoju veličinu) može „smanjivati“, jer nova tehnička sredstva sve lakše i sve brže dosežu i najveće udaljenosti i uključuju ih u normalne životne tokove, ništeći i niječući tako problem izolacije. Sažimanje prostora danas je jedan od najvažnijih i najspektakularnijih društvenih procesa koji uvjetuje da se udaljenosti više ne mjere kilometrima kao dužinskim jedinicama, nego dužinom vremena koje je potrebno da se neka udaljenost savlada i prevali. Tako se uopće više ne govori o tome koliko su New York ili Singapur udaljeni u kilometrima, nego se sve izriče brojem sati potrebnog leta. Isto tako u globalnoj geostrategiji više se ne govori o *prostornoj*, nego o *vremenskoj* dubini ratišta.

Zapad – politički i geopolitički pojam kojim se označavaju ponajprije države Zapadne, Jugozapadne, Sjeverozapadne, Srednje, Sjeverne i Južne Europe koje se odlikuju ranim uspješnim gospodarskim razvitkom, razvijenom demokracijom, uljuđenošću i uređenošću društva, što je sve zračilo i u druge dijelove svijeta (proces europeizacije), tako da Zapadu danas pripadaju i SAD, Australija i drugi.

GRAFIČKI PRILOZI

Sl. 1. Sredozemlje u globalno-geostratiškim odnosima (HR-doktrina na Sredozemlju)

LEGENDA uz sl. 1. SREDOZEMLJE U GLOBALNO-GEOSTRATEŠKIM ODNOSIMA (HR-doktrina na Sredozemlju)

Da bismo se što bolje približili razumijevanju geostrateških značajki Sredozemlja, nužno je taj prostor promatrati u okviru klasične HR-doktrine, pri čemu odmah otkrivamo i jednu bitnu specifičnost: naime, Sredozemlje je dodirni prostor i Heartlanda i Rimlanda - oba su ova prostora kao bitne geostrateške činjenice ovdje prisutne, što je – u sigurnosnom smislu - krajnje nepovoljna osobina. *Niti jedan drugi akvatorij u svijetu nije poprište takvog dodira.*

Osnove HR-doktrine dobro se uočavaju na priloženom zemljovidu: Najveći je dio Sredozemlja u zoni Rimlanda što implicira najbitniju geostratešku osobitost - to je zona sukoba mahanističkih središta moći s onim heartlandskim (mackinderovskim) središtem moći utemeljenim u euroazijskoj kopnenoj masi. Ako se taj odnos konkretizira na pojedine države onda je to prije svega sukob SAD i V. Britanije s jedne i SSSR-a/Rusije (shvaćene u najširem smislu) – s druge strane.

Bit je HR-doktrine da se kontinentalna moć utemeljena u „kolosu kopna“ – želi preko Rimlanda dokopati svjetskog mora, dok se pomorske/mahanističke sile žele uspostaviti u Rimlandu, okružiti Heartland i spriječiti izlaz/pristup kontinentalne moći do svjetskog mora. U Rimlandu, dakle, postoji najjasniji primjer sukoba „kolosa kopna“ i „Levijatana mora“. Zato je Rimland bio i ostao glavna zona svjetskih sukoba – sve do razdoblja 1990-ih godina kada postaje jasno da globalni nuklearni obračun u kontekstu Zapada i Istoka više nije moguć. Ali, unatoč tome, Rimland i dalje ostaje zona i regionalnih i globalnih napetosti, iako danas u drugačijem kontekstu, čemu treba dodati i rastuću moć Kine.

1 - a) **Središnji euroazijski prostor Heartlanda kao „tvrđave svijeta“.** Važno je uočiti da do Sredozemlja (preko SSSR-a/Ruske Federacije) dopire i tzv. politički Heartland, tako da je ono izravno uključeno u okvir HR-doktrine.

b) **arktički akvatorij:** zbog svoje zaleđenosti on se zapravo ponaša kao kopno i nastavak je ruskog Heartlanda prema Sjevernom polu. S tekućim globalnim zatopljenjem ovaj će prostor postati prohodniji, što otvara još jedan pomorski pravac između sjeverne Europe i sjeverozapadne Amerike, a to mora ostaviti bitne geostrateške posljedice.

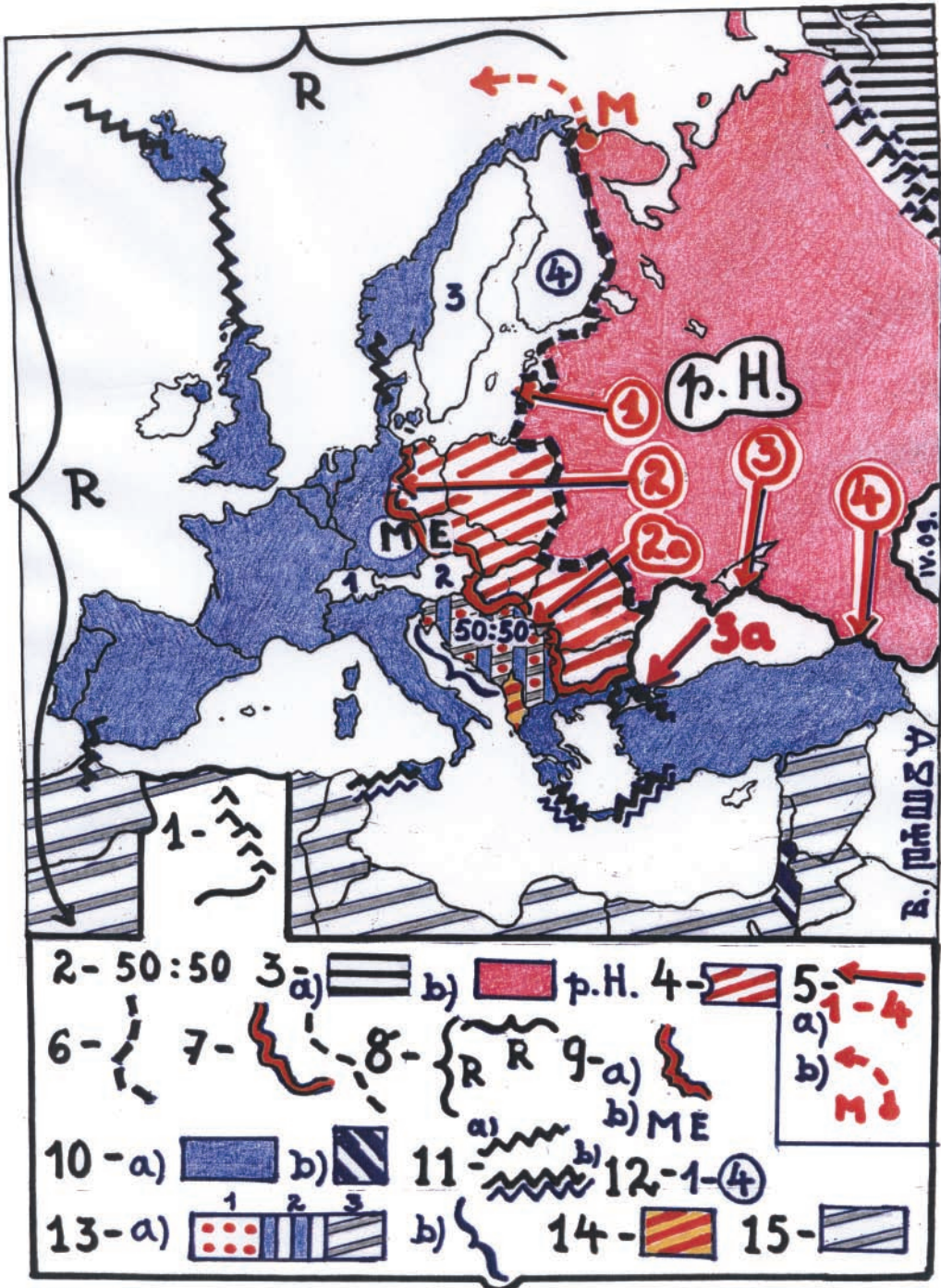
2 - **Zona Rimlanda** koja je po svom položaju pogodna za politiku okruženja oko Rusije (ali i Kine): N - NATO, C - CENTO, S - SEATO, J - US – bilateralni sporazum. U svakom slučaju, Sredozemlje je bitni dio globalnih geostrateških odnosa i prije i poslije hladnog rata, i to s potencijalnom konfrontacijom i kopnene sovjetske/ruske i NATO-vske pomorske moći, iako s prestankom hladnog rata takvi izgledi nisu realni.

3 - **Interesni pravci širenja heartlandskih i mahanističkih sila:** dobro je vidljivo da Rimland predstavlja glavnu zonu potencijalnih sukoba.

4 - **Na dijelu Atlantika** (kao najvažnijem zapadnjačkom akvatoriju, ali i na Sredozemlju, Indiku i Pacifiku) uspostavlja se pomorska dominacija Zapada.

5 - U razdoblju 1970-ih godina dolazi do izražaja **sovjetski izlazak i prisutnost na nekim svjetskim morima i na Sredozemlju**, iako je zaostajanje za pomorskom moći Zapada bilo izrazito.

6 - **Dio prostora globalne geostrateške sjene.** Ona unatoč prisutnosti flota Zapada i Istoka nije poprište potencijalnih sukoba, nego je spomenuta prisutnost više prestižnog značaja i to u okviru politike „pokazivanja zastave“, „politke prisutnosti“ i podrške saveznicima.

Sl. 2. Geopolitička podjela Europe i čitavog Sredozemlja u doba maksimalnog hladnog rata

LEGENDA uz sl. 2 GEOPOLITIČKA PODJELA EUROPE I ČITAVOG SREDOZEMLJA U DOBA MAKSIMALNOG HLADNOG RATA

Kao maksimalni hladni rat definira se doba 1960-ih i 1970-ih godina t.j. od pojave raketno-sve-mirskog nuklearnog oružja sve do 1980-ih godina kada već traju (iako nedovoljno uočeni) procesi zamora sovjetizma/komunizma što sve rezultira rušenjem Berlinskog zida 1989. godine s poznatim posljedicama.

1 - **Međa i granica Europe i Azije.** Razumljivo je da rubne države, kao što su Gruzija i Armenija, zbog svog ranog i zadržanog kršćanstva jesu dio Europe, dok rubno položena Turska i Azerbajdžan - zbog svog islamizma - očito nisu Europa.

2 - **50:50 (fifty:fifty) - podjela dijela Europe** kao uvod u hladni rat nije bila samo teritorijalna, nego i po intenzitetu mogućeg utjecaja Zapada i Istoka. Ona potječe iz dogovora Churchilla i Staljina 1944. godine kada je predviđeni zapadni utjecaj u Rumunjskoj bio 90% u korist SSSR-a, 10% u korist Zapada, a 90% u Grčkoj u korist Zapada, a 10% Istoka, dok je u Jugoslaviji i Mađarskoj vrijedio čuveni „fifty-fifty“, a u Bugarskoj 75% u korist Istoka i 25% u korist Zapada. U kasnijem političkom razvoju ti postotci nisu poštovani jer su poništeni članstvom u NATO-u i Varšavskom ugovoru, dok je Jugoslavija postala nesvrstana (prva konferencija nesvrstanih zemalja 1961. god.).

3 - a) **Pravi Heartland („srce zemlje“)** - azijski geostrateški prostor istočnije od Urala, Vrata naroda i Kaspijskog jezera.

b) prostor prema zapadu (sve u granicama nekadašnje ruske sovjetske republike Ukrajine i Bjelarusu) smatra se za „politički Heartland“ (p.H.).

4 - **Teritoriji za trijumfalnog doba komunizma/sovjetizma,** Istok i sovjetski blok (SSSR i države Varšavskog ugovora od 1955. god.). Albanija je iz tog ugovora istupila 1968. god. a sve je raspušteno 1991. god. Ovaj sovjetski blok predstavlja okvir u kojem je Rusija sa svojim utjecajem najviše prodrla na zapad. Važan je ruski prodor na zapad: u razdoblju 1809.-1917. kada je autonomna velika kneževina Finska bila u personalnoj uniji s Rusijom, kao i nakon podjele Poljske (1795. god.) kada je Rusija u Mitteleuropi dopirala na zapad do 25° E (a u Latviji sve do obala Baltika) - bio je to do tada najzapadniji prodor Rusije uopće. Međutim, s osnutkom Varšavskog ugovora, ruski se utjecaj preko DR Njemačke proširio na zapad sve do 10° E.

5 - **U svom izvorno teritorijalnom širenju** kao i širenju svog utjecaja - pretežno kontinentalna Rusija imala je više glavnih ciljeva:

a) - (1) probiti se na Baltik, jer neosporavana participacija na arktičkom proćelju

b) - ne zadovoljava modernim potrebama.

- Murmansk (M) kao geostrateški važna sovjetska luka ipak ima malo gospodarsko znaćenje zbog čega nije mogla odgovoriti stvarnim potrebama maritimizacije jedne države koja je očito težila statusu velevlasti, za što je objektivno imala golemih prednosti, - osim jedne: nije ostvarivala adekvatnu participaciju na moru.

Zatim, (2) Rusija se želi što dublje probiti i u Mitteleuropu kao i na Balkan (2a)

Također, postoji težnja probiti se na Crno/Azovsko more (3) s perspektivom prema carigradskim Tjesnacima (3a) i najzad probiti se preko Kavkazije do tursko-perzijske granice (4).

6 - **Zapadna granica teritorija političkog Heartlanda.**

7 - **Geostrateški međuprostor** između političkog Heartlanda (p.H.) i Zapada („željezna zavjesa“) koji zapravo pripada Rimlandu.

8 - **Dio Rimlanda („rubna zemlja“)** između Heartlanda i svjetskog mora, koji u cjelini obuhvaća veliki lučni prostor od uključno Norveške do uključno ruskog Dalekog istoka. To je tradicionalna zona interesa i sukoba velevlasti utemeljenih na kopnu (Rusija) i onih na moru. Prema istoku, Rimland se prostire do zapadne granice političkog Heartlanda. Jasno je vidljivo da najveći dio Europe pripada Rimlandu.

9 - a) „**Željezna zavjesa**“ - metafora koju je prvi uporabio Churchill 1946. god. kao oznaku za granicu dvaju ideoloških svjetova: Istoka i Zapada na početku hladnog rata. Postojanje te zavjese intenzivirano je formiranjem NATO-a 1949. i zatim prijamom Zapadne Njemačke u NATO (1955.) kao i osnivanjem Varšavskog ugovora (isto 1955.). Ta je „zavjesa“ trajala sve do 1989. godine.

b) ME - Mitteleuropa, koja je bila neposredno podijeljena željeznom zavjesom.

10 - a) **Države NATO pakta 1949. - 1982. god.** Treba uvidjeti geostrateško značenje Sredozemlja gdje su sve potencijalne pomorske barijere u rukama Zapada, a pri čemu mediteranske države imaju bitnu ulogu u geostrateškom okruženju Istoka i njegove izolacije u odnosu na otvoreno Sredozemlje.

b) proamerički saveznici izvan NATO pakta (Izrael)

11 - a) Što se tiče **maritimne sastavnice** najvažniji je ruski pokušaj da savlada pomorske barijere i tako izađe na otvoreno Sredozemlje (dakle, onkraj carigradskih Tjesnaca), koje je i samo zatvoreno u Gibraltarskom tjesnacu kao i Sueskim prokopom, a ima i dvije važne

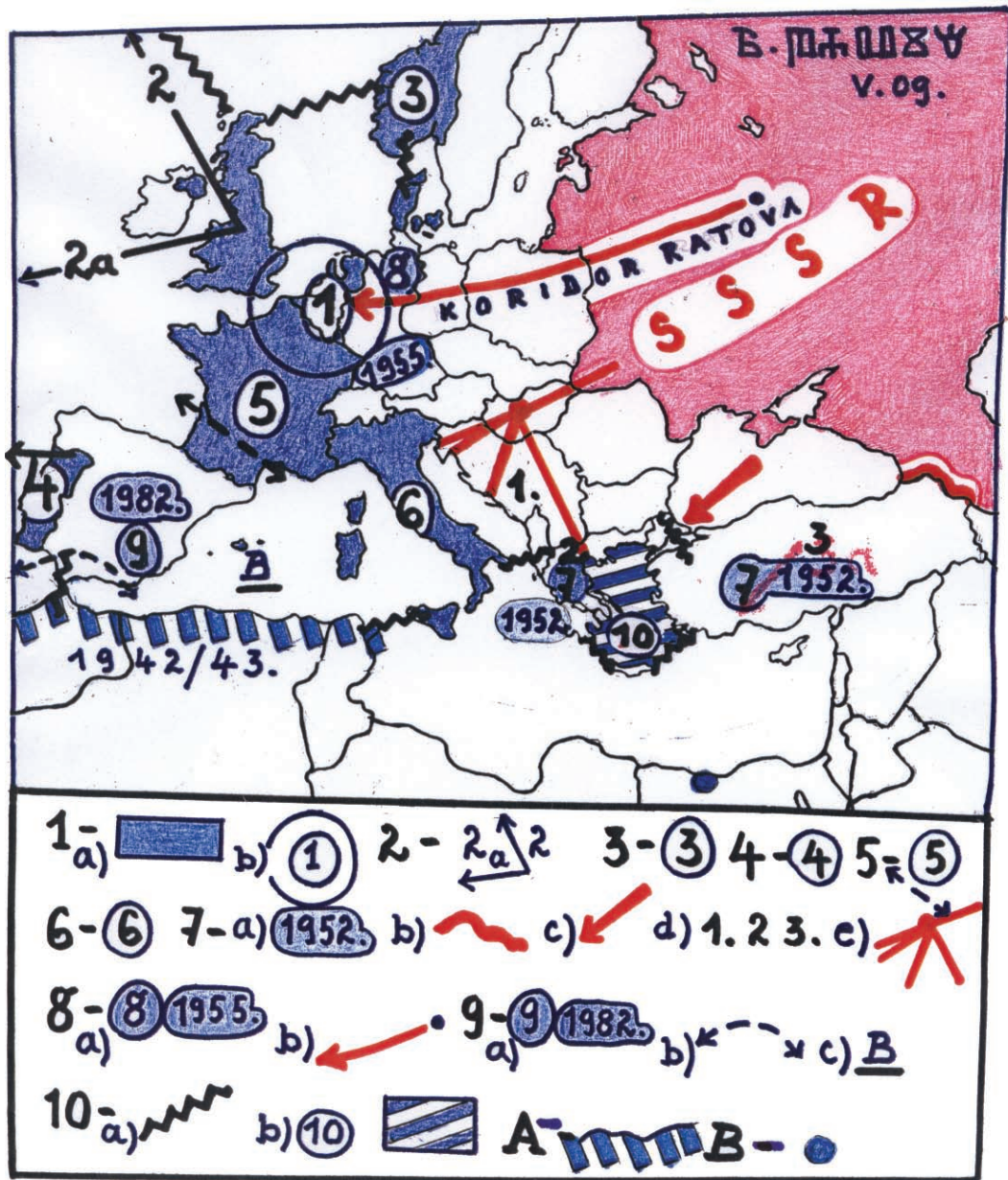
b) unutrašnje potencijalne pomorske barijere: one na poveznici Peloponez-Kreta-Rodos-tursko kopno kao i u Sicilskim vratima. Zbog navedene osobine, Sredozemlje ima bitno značenje u hladnom ratu.

12 - 1-(4)-**Glavne neutralne i izvanblokove drzave** (1 - Švicarska, 2 - Austrija, 3 - Švedska i 4 - finlandizirana Finska, udaljena Irska geostrateški zapravo i nije važna). Bitna je značajka tih država da su one ili vrlo daleko od prostora mogućeg sukoba (Irska), zatim, da je položaj Švicarske i Austrije takav da ih NATO mora braniti zbog svojih interesa, bez obzira što one nisu njegove članice, i najzad, ako bi Švedska i Finska došle u sovjetske ruke, one ostaju geostrateški zatvorene NATOvskim tjesnacima.

13 - a) **Jugoslavija kao prostor koje je bitno mijenjao svoju političku/geopolitičku orijentaciju** (1-do 1948. prosovjetska faza, 2 - 1953./4. - članstvo u *Balkanskom paktu*, (zajedno s Grčkom i Turskom - B.p.) što znači približavanje Zapadu i 3 - nesvrstanost od 1961. god.). Kao nesvrstana zemlja, Jugoslavija je značila prekid u blokovskom okruženju Zapada oko SSSR-a i Varšavskog ugovora.

14 - **Albanija kao zemlja također promjenljive vanjskopolitičke/geopolitičke orijentacije** (projugoslavenska do 1948., prosovjetska 1948.-61.) i prokineska 1961.-78., a danas (od 2009.) u članstvu NATO-a.

15 - **Prostor nesvrstanih zemalja** na južnom i istočnom Sredozemlju.

Sl. 3. Sredozemlje u geostrategiji NATO-a (1949.)

Legenda uz sl. 3. SREDOZEMLJE U GEOSTRATEGIJI NATO-a (1949.)

Osnove NATO-vske geostrategije i njezina perspektiva mogu se lako iščitati od samog početka postojanja te organizacije. To je doba kada su se postojanje „željezne zavjese“ i hladni rat morali i geostrateški izraziti. Tako uočavamo:

1 - a) Izvorne države članice NATO-a

b) putem NATO-a stvoreno je jasno političko/geostrateško/gospodarsko težište (V. Britanija, Francuska, Beneluks), čemu će se 1955. god. pridružiti i Zapadna Njemačka.

2 - (2, 2a) - **Velika Britanija** je važan čimbenik geostrateškog povezivanja Europe s Islandom i sjevernom Amerikom (gdje su članice NATO-a SAD i Kanada), uz što je i čimbenik kontrole sjevernog Atlantika.

3 - (3) - **Norveška** je bitan čimbenik kontrole atlantsko-arktičkog akvatorija i dio je vanjskog okruženja oko SSSR-a, pri čemu neutralna Švedska i Finska (u posebnom statusu) čine tamponsku zonu prema SSSR-u.

4 - (4) - **Portugal** je također važan atlantski faktor jer mu pripada Azorsko otočje na Atlantiku što znači da je ono i veza za SAD i Kanadu. Jasno je pri tome vidljivo da je geostrateški položaj Portugala za NATO važniji od broja njegovih oružanih snaga. Osim toga, Portugal je dodatni čimbenik kontrole nad Gibraltarskim tjesnacem. (Portugal, doduše, nije na Sredozemlju, ali ga se mora promatrati u mediteranskom kontekstu)

5 - (5) - **Francuska** ima ulogu spojnice na NATO-vskom/atlantskom/sredozemnom pročelju, a time je ujedno i koridorska država koja povezuje Atlantik i Sredozemlje i to bez obzira na Gibraltarski tjesnac.

6 - (6) - **Italija** je ključni središnji mediteranski prostor, koji može posve zatvoriti Jadran, a također u Sicilskim vratima prepriječiti vezu između zapadnog i središnjeg/istočnog Sredozemlja.

7 - a) **Godine 1952. u NATO su primljene Grčka i Turska**, što je jasna posljedica težnje dominaciji Zapada u Sredozemlju.

b) tim prijamaom ostvaren je izravan dodir NATO-a sa SSSR-om (baš kao i 1949. između Norveške i Sovjetskog saveza), što je značilo određenu geostratešku opasnost u europskim razmjerima. Međutim, s opasnošću takvih dodira ne treba pretjerivati jer su se obje velevlasti (SAD i SSSR) pomno čuvale bilo kakvih incidenata koji bi mogli odvesti prema katastrofalnim posljedicama.

c) Grčka i Turska imale su posebnu ulogu zapriječavanja sovjetskog izlaska iz zatvorenog u otvoreno Sredozemlje, čemu valja dodati i ulogu okruženja (kao jedini prekid u okruženju preostaje Jugoslavija).

d) međutim, jedno je vrijeme (1953./54.) i taj prekid u okruženju bio vojno blokovski popunjen (u zapadnjačkom kontekstu), jer je Jugoslavija bila članica Balkanskog pakta, zajedno sa Grčkom i Turskom (1, 2, 3), što znači da je zapravo bila neizravni član NATO-a. Međutim, i nakon nestanka Balkanskog pakta, Jugoslavija je kao nesvrstana zemlja (od 1961. god.), bila važna za NATO jer je njezina nesvrstanost bila svojevrsna zapreka da SSSR/Varšavski ugovor dopru do Jadrana.

e) Ovaj geostrateški prekid okruženja posebno je važan zbog činjenice da se u Mađarskoj, dakle, u Varšavskom ugovoru iz 1955. nalazi najvažnije europsko čvorište vojno-operacijskih pravaca, koji su usmjereni i prema Trstu, Rijeci, Pločama i Solunu.

8 - a) Godine 1955. u NATO je primljena Zapadna Njemačka, što je jasni izraz težnje da se životno i geostrateško težište, označeno kao – 1 – zaštiti tamponskom zonom, i to

b) na pravcu „koridora ratova“ između Moskovijske i ušća Rajne kao glavnog sovjetskog potencijalnog vojno-operacijskog pravca u odnosu na atlantsku Europu.

9 - a) **Godine 1982. u NATO je primljena Španjolska**, što znači apsolutnu kontrolu Gibraltarskog tjesnaca, uz

b) dodatnu ulogu Španjolske kao koridorske države. Osim toga,

c) - **B** - za Španjolsku je bilo važno i posjedovanje otočja Baleari, jer je u raketno-nuklearnom ratu tu moguće smjestiti određene baze i oružja, što sve u slučaju rata postaje važnim ciljem, ali izvan matičnog španjolskog teritorija.

10 - a) moguće pomorske prečage u rukama NATO-a

b) - (10) - tome treba dodati da se u slučaju Egejskog mora radi i o jednom čitavom području mogućeg zapriječavanja zbog niza prvenstveno grčkih otoka (Egejsko more kao posvemašnje „zapadnjačko jezero“). Iz svega je vidljivo da je već od 1949. god. mediteranski akvatorij imao bitnu ulogu u geostrategiji Zapada.

A - U okvir interesa zapadnih saveznika (Anglo-amerikanci), Sredozemlje ulazi već 1942. godine (!), čime se jasno naznačuje i buduća geostrateška uloga Sredozemlja. Porazom neprijateljskih snaga kod El Alameina (1942. god.), i konačno, u Tunisu, 1943. god.), otvara se mogućnost za savezničku invaziju na Siciliju i talijanski jug. Geostrateški cilj zapadnih saveznika bio je jasan. Trebalo je obraniti/sačuvati Sueski prokop, slomiti Italiju kao potencijalnu mediteransku silu maksimalno se uspostaviti u mediteranskom bazenu, jer je bilo logično očekivati sovjetski prodor u taj akvatorij poslije rata.

B - Poraz osovinskih sila kod El Alameina značio je spas za Sueski prokop, dok su ujedno otvorene mogućnosti za ofenzivu prema Italiji.